

Časopis

Č J K Z

za slovenski jezik, književnost
in zgodovino.

II. letnik.

Urejajo:

† A. Kaspret, Fr. Kidrič, R. Nahtigal, Fr. Ramovš.

V Ljubljani 1920.

Izdaja „Matica Slovenska“ v Ljubljani.

Natisnila Delniška tiskarna, d. d.

Vsebina II. letnika.

135/

† Prof. Anton Kaspret.

Razprave:

	Stran
<i>Weber Fr.</i> : O fenomenologiji jezika	1, 137
<i>Kidrič Fr.</i> : Prispevki in opombe k zgodovini reformacije na Slovenskem.	
I. Ivan Ungnad v prognanstvu	47, 188
<i>Ramovš Fr.</i> : Sorodstvo staroindijskega sámâ „Halbjahr“	63
<i>Dolenc Met.</i> : Pravni izrazi v prevodih vinogorskega zakona	72
<i>Kos Milko</i> : Srbski Brankovići in goriški grofje	92
<i>Hauptmann Lj.</i> : Postanek in razvoj frankovskih mark ob srednji Donavi	210
<i>Kidrič Fr.</i> : Trobarji na Raščici	251

Ocene:

<i>Ramovš Fr.</i> : Donesek k slovenskim starožitnostim	98
<i>Kidrič Fr.</i> : Josip Jurčič, Zbrani spisi. Uredil dr. Ivan Prijatelj	109
<i>Kidrič Fr.</i> : Stritarjeva antologija	112
<i>Prijatelj Iv.</i> : Slavica. Herausgegeben von M. Murko. I. Franc Kidrič: Die protestantische Kirchenordnung der Slovenen im XVI. Jahrhundert	114
<i>Kidrič Fr.</i> : Georg Loesche: Truberiana, für die Wirksamkeit in Kempten	114
<i>Kos Milko</i> : Novi doneski k zgodovini turških bojev na Slovenskem	117
<i>Hauptman Ljudmil</i> : Anton Melik, Zgodovina Srbov, Hrvatov, Slovencev.	
I. del	120

Male vesti:

<i>Nahtigal R.</i> : Koren vend-/vond-	123
<i>Koštiál Iv.</i> : Etimologije	127
<i>Ramovš Fr.</i> : K zgodovini slovanske konjugacije	128
<i>Ramovš Fr.</i> : Zanimiv primer razvoja prehodnega y v slovenščini	130
<i>Kidrič Fr.</i> : Bibliografski inštitut	132
<i>Kos Milko</i> : K. Kadlec, Moščenický statut	134
<i>Kos Milko</i> : Dr. A. Gnirs, Das Görzer Statutbuch	134
<i>Ramovš Fr.</i> : Opazke k slovanskim tvorbam pronominalnega debla * <i>qwo-</i> .	274
<i>Kidrič Fr.</i> : Jurij Kobila	276
<i>Ramovš Fr.</i> : Zanimiv koroško-slovenski rokopis	282
<i>Kidrič Fr.</i> : Slovenci v Küttnerjevem potopisu iz 1799. leta	295
<i>Kos M.</i> : <i>Julius Strnadt</i> o slovenskih in bavarskih naselbinah Zgornje Avstrije	297

Bibliografski pregled.

<i>Šlebinger J.</i> : Bibliografija	299
<i>Kos M.</i> : Slovenska historična bibliografija	309
Kazalo	315

Male vesti.

Koren vend- → vond-. Po g. drju. N. Zupaniču sem izvedel, da pravijo v Beli Krajini v Gribljah na Kolpi (v Podzemeljski fari v sodnijskem okraju Črnomaljskem) za prekajeno svinjsko meso („šunko“) *vud*. To me je napotilo, da z ene strani opozorim na lep primer samoglasniške vrstitve *e → o*, z druge pa podam nov pretres nekih tega primera dotikajočih se vprašanj. Ne more biti nobenega dvoma, da je omenjeno *vud* isto kar *vod* „die Räucherung, das Selchen“, kar navaja Pleteršnik v slovarju iz Valjavčevega Prinosa k naglasu u (novo)slovenskom jeziku. Fonetična oblika *vud* je seveda srpsko-hrvaškega izvora. Miklošič je že v „Die Wurzeln des Altslovenischen“ (1857) in v „Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum“ (1862) spravil koren *vond-* v zvezo z *vend-*. V Lex. palaeoslov. navaja pod *vēd* : *vēnāti vōditi, povōditi, vūditi* (iz Valjavčevih Narodnih pripovedk u i oko Varaždina 1858) *fumo siccare, vojenik, češ. uditi „räuchern“*. V etimološkem slovarju (1886) navaja še povojeno meso, češ. *uzenina*, polj. *więdle mięso, więdzina, wędzić „räuchern“*, br. *vjanhlina* (polj. *więdlina) „*Schinken*“, mr. *vudyty, vudženina*, a k temu primerja končno tudi rus. *vjatčina, vetčina*. Samostavnika *vod* ne pozna. Ne poznajo ga tudi sestavitelji starejših srpsko-hrvaških slovarjev, kakor Belostenec, Jambresić (*vud* mu je *membrum*), Voltiggi, Micalia, della Bella, Stulli. Po Pleteršniku se k slovenskim primerom pridodajo lahko še *vojenina, povcjenina* in razne izpeljanke iz umerovanih besed, a glagol *voditi „räuchern, selchen“* je po njem široko znan po Slovenskem, ne le po Štajerskem, temveč tudi Koroškem. Na vzhodnem Štajerskem govore po drju. I. Glonarju *vojiti*. Rus. *vetčina*, ki po pomenu odgovarja slov. *vod*, je že Lindejev Slovník jazyka polskiego (1814) omenjal pod *wjednac — wędly*, vendar mu ni bila etimologija besede povsem jasna, ker pravi „eccl. *вядчина, ветчина, ветшина, skynka, cf. wiotchy*“. Primerjanje z „*wiotchy*“ poteka pač iz prvega ruskega akademičnega slovarja (1789—1794), kjer se *ветчина* izvaja iz *ветхий*. Keiff je v „Rusko-francoskem slovarju ali etimološkem leksikonu ruskega jezika“ (1836) postavil *ветчина-вядчина* že pod *вяднуть* ter zvezal oboje z *влиять*, kar objašnjuje novi ruski akademični slovar z „*давать провлянуть, вывѣсивъ на солнцѣ или на вѣтеръ. Видеть рыбу*“. Podobno stoji v Daljevem ruskem slovarju: „*сушить, провѣтривать что съѣстное впрокъ на вѣздухъ, на солнцѣ, на вѣтру, а отчасти и въ печи. Вяленая рыба, вяленое мясо*“. Reiffu je sledil Šimkevič v „Korneslovu“ ruskega jezika (1841), le da izvaja *ветчина* iz *вядить. Grot je v drugi izdaji „Filologičeskikh razyskanij“ (1876, II, 426) po A. Preobraženskega etimološkem slovarju ruskega jezika (Moskva 1910) — ta izdaja Grotovega dela mi ni pri roki — smatral izraz *vetčina* za izposojeno iz poljščine. Pri preosnovi ruskega pravopisa pa

se je odločil za izpeljavo iz vjadčina, dasi pripušča stari pravopis ветчина, ker je prišel že v navado (prim. Trudy I. K. Grotu 1899, II 895—6 in njegov pravopisni slovar „Russkoje pravopisanije“, ki je izšlo v mnogih izdajah). O vprašanju „ветчина ali видчина“ je napisal Grot celo razpravo za Jagićev Archiv f. slav. Philologie (1886, IX, 310 do 313). Tu izvaja ветчинá iz видчинá, kar je privedlo vsled znanih zakonov velikoruskega izgovora in narodno-etimološke nastojitve na ветхий do pisave ветчина. Po Grotu je prevzel razlago besede novi ruski akademični slovar: „ветчинá отъ корня вид. давшаго слова вынуть, вылить“. Tudi smenjeni etimološki slovar Preobraženskega navaja na prvem mestu isto razlago, to pa po Miklošiču, ki je, kakor smo videli, pridodal v etimološkem slovarju pod vend še vjadčina vetčiná. Poleg te razlage pa se vleče že od prvega ruskega akademičnega slovarja (1794) preko Lindeja in Daljevega Tolkovago slovarja do današnjih dni razlaga iz ветхий. V tretji izdaji Daljevega slovarja (1903), ki je izšla pod uredništvom Baudouina de Courtenajja, se pojašnjuje ветчина iz ветшина, отъ ветхий, прѣвл. свѣжина“. Za te vrste razlago se je najbolj potegnil Jagić v oceni Miklošičevega „Dictionnaire abrégé de six langues slaves“ (1885) v Archivu VIII, 591, v odgovoru Grotu v Archivu, IX, 313—315, ter v „Kritičeskija zamětki po istoriji russkago jazyka“ (1889, 65). Jagić se sklicuje predvsem na zgodovino pisave, da se namreč v važnem spomeniku za zgodovino ruskega jezika — v Domostroju iz XVI. stol. — nahaja napisano ветшина; vendar je poleg tega že tam tudi ветчина (prim. Sobolevskij, Lekciji po istoriji russkago jazyka, 2. izd., 1891, 99). V tekstih XVII. in XVIII. stol. se bere samo ветчина. Ветчина je po Jagiću in Sobolevskem iz starejšega ветшина, torej iz ветхий. Razen omenjenega sta se Jagić in Sobolevskij izpodtikala še na tem, da ni zaslediti nikakega pridevnika *ведькъ. To zadnje je poleg pomena ветчина za svinjsko prekaženo meso privedlo Sobolevskega celo do nove tretje razlage. V oceni Grotovega ruskega pravopisa (Russkij filolog, věstnik 1885, XIV, 157) izvaja Sobolevskij ветчина iz letske besede weksis „Halbschwein“, ki jo je v tem nemško-dialektičnem pomenu našel v Ulmannovem letskem slovarju (Riga 1872). „Weksis“ primerja z lat. vacca in sanskr. ukshan. Obenem je Sobolevskij tu odklonil trditev, da bi wędzić — uditi — voditi imelo kaj skupnega z vend; po njem je v navedenih besedah iskati koren ond kakor v *ἀνδραῆς* oglje.¹ Proti etimologiji iz let.weksis sta se soglasno obrnila Grot in Jagić v Archivu IX, 312 in 315. Ne glede že na to, da sam sebe pobija, ko nastavlja še bolj problematično izhodno besedo *večka ali *večca nego bi bila *ведькъ, je skrajno neverjetno, da bi imela malo razširjena letska beseda s prav posebnim pomenom, katera je vrhu tega po Grotu v zvezi s klicem vjaksá, vabilom za pujske, svoj odmev v rus. ветчина. Pa tudi s korenom ond v wędzić — uditi — voditi se ne moremo spoprijazniti. Res je,

¹ Prellwitz, Etym. Wtb. der griech. Sprache, 1892, misli pri *ἀνδραῆς* na *sendhro — „Schlacke“, s vrd. Sinter „Metallschlacke“, čsl. šedra „geronene Flüssigkeit“, češ. sadra „Gyps“. Isto podava Fick, Vergl. Wtb. I., 4. izd., str. 562.

da v češčini ne nahajamo na početku besede *v-* in da refleksi za prvotno slovanske nosnike *v* raznih slovanskih narečjih rado privzemajo soglasniške nastavke; res pa je tudi, da nahajamo tudi slučaje z odpadom prvotno početnih soglasnikov in da v poljščini (navajam po F. Booch-Árkossyja poljsko-nemškem Slovníku) ne more biti nikakega dvoma o „wędnać... räuchern (Fleisch); wędły geräuchert (Fleisch); wędłe mięso Rauchfleisch, geräuchertes Fleisch“ ter „wędzina getrocknetes, gedörrtes, geräuchertes Fleisch, Rauchfleisch“. S tem pa je gotovo neoporečno v zvezi „wędzić Fleisch räuchern, im Rauche dörren, in den Rauch hängen“ ter razne izpeljanke iz tega kakor wędzonka, wędzarz, wędzarnia i. dr. Prvo je vend-, drugo vond-. Če je pa tu tako, nimamo nobenega povoda, da ne bi predpolagali tega istega tudi za druge slovanske jezike. Kako bo izgledala stvar, ako se še dalje razvije nauk o korenskih determinativih, je seveda drugo vprašanje. Toda v to se tukaj ne morem podrobneje vpuščati. Kakor nismo mogli pritrditi Sobolevskega razlagi ruske besede ветчина, ne moremo tudi Jagtčevi iz ветхий. Že z ozirom na pomen je ne gre izvajati iz ветхий. Akademski slovar pravi: „ветхий 1. цел. издавна существующий, древний, старый. 2. дряхлый. 3. разрушающийся отъ старости, изношенный“, a po Dalju je „ветхий — исконный, доконный, древний, давний, давнишний, старый, стародавний“. Pavlovskega rusko-nemški slovar prevaja to: „alt, baufällig, hinfällig“. Tudi iz ветхий izpeljani pridevnik ветшаный pomeni po Dalju „ветхий особ. обь одеждь, худой, дряввий“. Za to pravi Grot, ki je bil izboren poznavalec ruskega jezika (Trudy II, 896): „понятіе ветхости не имѣеть ничего общаго съ понятіемъ о копченномъ или вяленомъ мясѣ, а свѣжизна означаетъ просто несоленое мясо и понятіе свѣжести въ смыслѣ недавности чуждо этому названію“. Na tem ničesar ne izpremeni tudi ветшаной запасъ v Domostroju (prim. Archiv IX, 315). Pa ne le pomen pridevnika ветхий se protivi taki razlagi, v poštev prihaja zlasti to, na kar sta se ozirala že Grot in v izvestni meri tudi Jagić, da imamo, kolikor moremo sedaj reči, splošno slovansko rabo korena vend- → vond- v pomenu za prekajeno svinjsko meso, kar dokazuje nje visoko starost. Zelo zanimivo je pri tem to, da imamo ravno v poljščini, ki se je po teritoriju tako malo premaknila od prvotnejše skupne slovanske domovine, obe korensko-soglasniški vrsti za to v rabi. Sploh teče vporaba tega korena tam najobilnejše, a poljščini ob strani stoji maloruščina (prim. Želehovskij, mr.-nem. slovar: poleg vudyty, vudženina tudi vjałyj „getrocknet, gedörrt“*). Ni li po tem pomembno, da nahajamo ravno v poljskem sosedstvu, v ruščini, poljskemu wędłe mięso, wędlina (po Grotu, prim. br. vjanhlina pri Miklošiču), wędzina odgovarjajoče вялить iz *vjadl-it- (prim. že v Miklošičevem Lex. palaeoslov. vĕliti), вяленое мясо, вялина (po Sobolevskem) in ветчина (вядчина). Ветчина ni sicer jednako wędzina, kakor sovпада вялина z wędlina. Vendar bi bilo morda ravno radi tega mogoče, najti pot, po kateri bi se z jedne strani

* V maloruščini se po Želehovskem govori mesto *v-* tudi *b-*: budyty, budženyna. To spominja na bolg. in srb. but „Oberschenkel“. Vendar nima to zadnje nič opraviti s slov. vud. Po Bernekerju, ki v tem sledi Matzenauerju, je srb.-bolg. but iz osm. but „Schenkel“.

ognili pridevniku *vędъкъ, ki sta ga odklanjala Jagić in Sobolevskij, po kateri bi pa tudi vpoštevali Jagićevo poudarjanje starejše pisave ветшина. Glede pridevnika *vędъкъ bi se sicer lahko opozorilo na tvorbo kakor увидчивый, vendar nas uče izpeljave s sufiksom -ina iz pridevnikov na -ъкъ in -окъ, da se -ina praviloma pritika kakor v komparativu brezsufiksno naravnost h korenu (prim. gladina, nižina, ožina, težina, globina, širina, višina itd.; sičnik je deloma izpremenjen v šumevec kakor pri komparativu). Slučaji kakor rus. рѣдчина proti рѣдина, prvo v pomenu „grobe Leinwand, Sack-, Packleinwand“, drugo „das Lose, Undichte, der Fadenbruch im Gewebe“, so silno redki in se razlagajo predvsem vsled diferenciacije v pomenu; pa tudi tu imamo v našem slučaju рѣдина „loses Gewebe“ z diferenciacijo v naglasu. Dà, meni se zdi, kar si pa moram prihraniti za drugi pot, da i naglas ветчина ugovarja izpeljavi iz pridevnika na — ъкъ. Če pa pustimo tak pridevnik na strani in če z Jagićem, a tudi Sobolevskim pristanemo na uvaževanje fonetične oblike v Domostroju ветшина (obžalujem, da mi Sreznjevskega Materialy k slovarju drevnerusskago jazyka niso pri roki), iz katere se je zakonitim potom razvila oblika ветчина, tedaj bi morali predpolagati neko tvorbo z -dš-, a to bi bila, kakor se tudi nenavadno sliši, participialna oblika vjadšij (prim. увидшій, ki se po Dalju pojasnjuje vice versa z вялый, увялый). K tej domnevi vodi tudi analogija poljskih tvorb więd-l- z -l- tudi perfektne participialne oblike ter więdz-ina. V nekem pogledu bi bilo razmerje med więdzina in ветчина približno tako kakor med старина in старшина. Pogosto se gotovo ne nahajajo izpeljanke iz participa na -ъs-j-, vsekako so pa mnogi taki participi postali pridevniki z izrazitim svojim pomenom, n. pr. бывшіе люди, пропащій человекъ (prim. Sobolevskij, Lekcija 99: тш je dalo шч, „откуда иногда ч, шч, шч“) i. pod., a iz takih pridevnikov so mogle nastati i nadaljnje besedne tvorbe. Tako se po Dalju govori v Novgorodu in Kostromi glagol бывшиться, побывшиться v pomenu „умирать, кончатся, отдавать богу душу“. Kakor je v Vjatki бывшій mesto бывшій, tako pomeni быва в Arhangeljsku „обычай, обыкновеніе, обрядъ“, a tudi „пророкъ, недостатокъ; худые слухи о человекѣ“. Take navedbe bi se dale seveda precej pomnožiti. Navedem naj le še besedotvoritev цс. шествіе, пришествіе, по Miklošičevem Lex. palaeoslov. пришьдѣствіе, пришьствіе poleg пришьдѣствіе. Slov. prišestje, prišesten, prišestek i. dr. (prim. Pleteršnika) se morajo deloma drugače razlagati (s pomočjo sufiksa -t- po -d-). Tvorba, kakor je polj. więdzina bi bila rus. пропадина „падалъ, стерва“, „das Aas, Luder“. Zdi se mi tedaj, da smo sicer upravičeni postavljati v paralelo więdlina k вялина in więdzina k ветчина, da pa je zadnje izvajati iz pridevniško-participialne oblike na -dš-, s čimer se ognemo raznim podanim ugovorom, a smo ravno njim sledeč nekako primorani, iskati rešitev uganke na ta način. Kakor je pridevniško rabljena participialna oblika увидшій jednaka увялый, tako bi se nahajalo видчина poleg вялина. Manj bi se hotelo predpolagati kak pridevnik *vęd-ъһъ kakor vet-ъһъ. Vsekako pa ni še izrečena v tem spornem vprašanju zadnja beseda. O razvitku izgovora in pisave besede ветчина ni treba po gori rečenem nobenega posebnega pojasnila.